

Gawlas, Sławomir

"Zainteresowania czytelnicze mieszczan dolnośląskich okresu Renesansu", Kazimiera Maleczyńska, Wrocław 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/1, 208-209

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

6. Przekład powyższego przypisywany Mikołajowi z Wilkowiecka drukowany około 1568 r. pt.: „Historia o obrazie...” najpewniej u Szarffenberga; zachował się on w jedynym, zdefektowanym egzemplarzu Biblioteki Jagiellońskiej.

Każdy z tych tekstów udostępniony w facsimile, poprzedzony został wprowadzeniem, transliteracją, a w przypadku tekstów niepolskich, tłumaczeniem.

Edycję poprzedzają trzy rozprawy: Z. Roza now „Dzieje obrazu i fundacja Jasnej Góry” i dwie pióra kustosa sanktuarium jasnogórskiego o. Jana G o l o n k i o problemach konserwatorskich obrazu jasnogórskiego i o jego odwoiciu.

Problemy konserwatorskie, a zwłaszcza pochodzenie obrazu, jak wykazała sesja jasnogórska w grudniu 1983 r., powodują nadal wiele dyskusji, postulowane było więc jeszcze jedno badanie obrazu przez komisję ekspertów.

Rozprawa Z. Roza now poświęcona jest przede wszystkim dziejom fundacji i historii obrazu do przełomu XV/XVI w., czasy późniejsze potraktowano bardzo pobieżnie zajmując się głównie funkcją obrazu jasnogórskiego. Praca nie jest wolna od kwestii dyskusyjnych, a jej ograniczona objętość spowodowała zapewne niezbyt precyzyjne ujęcia, np.: o przynależności państwowej Ziemi Dobrzyńskiej w początku XV w., dotyczące historii obrazu, którą zanalizowano abstrahując od problemów twórcy i czasu powstania dzieła, w kwestii daty przywiezienia obrazu na Jasną Górę. Wątpliwa wydaje się hipoteza o politycznych motywach napadu na Jasną Górę w 1430 r. Książka opatrzona jest w ilustracje, również kolorowe, w tym odwoicia z legendą namalowaną na jego trzechsetlecie w Jasnej Górze.

Szkoda, że na tą piękną i potrzebną publikację, starannie opracowaną pod względem graficznym i typograficznym przez Jerzego B u r s k i e g o, zabrakło papieru lepszej klasy.

Warto pomyśleć o edycji poematu Grzegorza z Sambora „Censtochova” z 1568 r., rzadkiego starodruku, którego przekład polski z 1896 r. nie jest dostępny we wszystkich ważniejszych bibliotekach.

R.K.

Kazimiera M a l e c z y Ń s k a, *Zainteresowania czytelnicze mieszczan dolnośląskich okresu Renesansu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 564, Bibliotekoznawstwo X, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1982, s. 103, ilustr.

Autorka sytuując swoją pracę w ramach historycznych badań czytelnictwa odwołuje się do założeń Karola G ł o m b i o w s k i e g o („Problemy historii czytelnictwa”, Wrocław 1966), który wyróżniał trzy płaszczyzny dociekań: analizę repertuaru wydawniczego, bibliotecznego (struktury księgozbiorów) i komentarza czytelniczego. Śląska produkcja typograficzna w niewielkim stopniu zaspokajała miejscowe potrzeby, stąd jej omówieniu poświęcono tylko niewielki ustęp w ramach przeprowadzonej z punktu widzenia rynku czytelniczego ogólnej charakterystyki mieszczaństwa dolnośląskiego. Książkę otworzył natomiast kilkustronicowy zarys problemów europejskiej produkcji książkowej w okresie renesansu. Marginesowo potraktowana została również analiza komentarza czytelniczego, co spowodowane było szczupłością materiału — mimo, że autorka sięgnęła również do dostępnej korespondencji prywatnej. W rezultacie praca oparta została na badaniach około 10 tys. druków przechowywanych głównie w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego. Dostrzeżony został problem nierównomiernego zachowania poszczególnych kategorii książek, ale zniszczenie źródeł testamentowych uniemożliwiło szerszą konfrontację z materiałem inwentarzy. Autorka przedstawiając zawartość poszczególnych księgozbiorów skoncentrowała uwagę na problemach ich struktury. Przedstawiciele patrycjatu i elity intelektualnej gromadzili najczęściej biblioteki

o charakterze uniwersalnym, z przewagą piśmiennictwa filologicznego i religijnego (po 30%). Brak oparcia w środowisku uniwersyteckim powodował, że jedynie u prawników pojawiły się zaczątki zbiorów specjalistycznych. Wśród niższych warstw społeczeństwa miejskiego księgozbiory były mniejsze, dominowała literatura religijna (50%). Książka dostarcza materiału, który może być interesujący dla historyka kultury mieszczaństwa dolnośląskiego końca XV — początku XVII w.

S. G.

Ryszard Marciniak, *Acta Tomiciana w kulturze politycznej Polski okresu odrodzenia*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Historii i Nauk Społecznych, „Prace Komisji Historycznej” t. XXXVII, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Poznań 1983, s. 262.

Praca wyrosła z nurtu badań kodykologicznych, który dostrzega w książce rękopiśmiennej nie tylko przekaz tekstów, ale i świadectwo ludzkich potrzeb i okoliczności, które powołały ją do życia oraz funkcji, jakie następnie pełniła. Materiału do odpowiedzi na tak sformułowany program dostarczyły szczegółowe studia krytyczne powstałych do początku XVII w. przekazów „Tomicianów”, które pozwoliły (przy wydatnej pomocy analizy znaków wodnych i opraw) na odtworzenie etapów narastania spuścizny rękopiśmiennej.

Pierwszy rozdział poświęcony genezie zводу otworzyła krótka prezentacja jego autora i środowiska, w którym pracował. Stanisław Górski rozpoczął swoją działalność od kolekcji utworów poetyckich Andrzeja Krzyckiego. Po śmierci w 1535 r. Piotra Tomickiego, w nawiązaniu do renesansowych zbiorów korespondencji, powstał zamiysł wystawienia cieszącemu się sławą doskonałego stylisty byłemu zwierzchnikowi, humanistycznego pomnika przez zebranie jego mów (może najpierw osobno) i listów. Realizację umożliwiło przejęcie papierów kancelaryjnych i prywatnych Tomickiego (podstawa tzw. „Tek Górskiego”). Pierwszą redakcją był pięciotomowy (lub obszerniejszy) zbiór ofiarowany w 1545 r. Mikołajowi Radziwiłłowi „Czarnemu”. W trakcie pracy miało dojść do uświadomienia politycznej wagi materiałów i zmiany koncepcji dzieła na rzecz zbioru tekstów objaśniających genezę aktualnych problemów państwowych. Ukończona w 1553 r. trzynastotomowa kolekcja została ofiarowana Zygmuntowi Augustowi, aby siłą swego materiału i komentarzy pobudzić króla do przeciwdziałania pogarszaniu się sytuacji państwa i kościoła. Już na życzenie władcy sporządzono do 1557/1558 r. dalszych 6 tomów obejmujących specjalnie zgromadzone odpisy akt z lat 1536—1548.

Rozdział drugi zawarł analizę II i III redakcji „Tomicianów”. Zbadanie warsztatu Górskiego przyczyniło się do pokazania jego poglądów politycznych. Opowiadał się on przeciw reformacji, w której widział upadek moralności i autorytetów, przeciw programowi ruchu egzekucyjnego, odrzucał szerzący się nowy styl życia. Ratunek dla rozprzężonego państwa dostrzegł w senatorach koronnych i liwewskich, którym w 1567 r. ofiarował dwie kolekcje poprawionych „Tomicianów” (24 tomy). Trzecią redakcją stanowił egzemplarz, który zatrzymał dla siebie. Po śmierci Górskiego w 1572 r. doszło do upowszechnienia się odpisów jego dzieła w kręgu magnackiej elity politycznej. Śledząc te sprawy w kolejnym rozdziale autor kreślił postacie kolejnych właścicieli, dowodząc następnie politycznej użyteczności materiału Tomicianów w oparciu o analizę znaczenia argumentów historycznych w toczącej się u schyłku XVI w. walce o władzę między szlachtą i magnaterią. Z analogicznych potrzeb informacji politycznej wyrosły liczne odpisy dzieła Długosza, a w kręgu działaczy sejmowych wykształcił się typ zbioru materiałów, który dał początek sylwom szlacheckim. Kolekcje te zawierające głównie sprawy